

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

GEEN ENGHARTIGHEID

Net als in voorgaande jaren werd vorige week in Amersfoort de Zomerschool van de Humanistische Stichting „Socrates” gehouden.

Gedurende een vijftal dagen hebben de deelnemers over een aantal onderwerpen gediscussieerd, die door enkele sprekers werden ingeleid.

Wie mocht denken, dat deze zomerscholen worden bezocht door groepen mensen, die uitsluitend over humanisme praten, vergist zich. Van begin af aan is er naar gestreefd, de geestelijke verschijnselen in een zo breed mogelijk verband te bespreken en te doordenken en het is geen uitzondering, dat inleiders, die het moderne humanisme niet onderschrijven, aanwezig zijn. Wij denken in dit verband aan de bijeenkomst van 1954, waarbij onder de titel „Ontmoeting der levensovertuigingen” gesproken werd over het vrijzinnig christendom, het scepticisme, het katholicisme, het protestantisme en het humanisme; elk onderwerp werd ingeleid door een vertegenwoordiger uit deze kringen.

Dat een dergelijke ontmoeting van het grootste belang is, behoeft naar onze mening niet te worden onderstreept. Het is van bijzondere betekenis, dat men kennis neemt, niet alleen van wat ons van de ander scheidt, maar ook van wat ons verbindt. Dat het daarbij bijzonder verheugend is, dat vertegenwoordigers van andere geloofs- en levensovertuigingen op een ontmoeting met

het moderne humanisme prijs stellen, is er bovendien een bewijs voor, dat dit laatste uit onze samenleving niet meer valt weg te denken, al doen velen nog wel, of het niet bestaat.

Ook deze keer werden de bezoekers van de zomerschool geconfronteerd met een aantal geestelijke stromingen, en wel met de Islam, het Indise en Chinese denken en met een bepaald aspect van het christendom. Prof. Dr. Kraemer leidde dit laatste in onder de titel: „Het Christendom in zijn verhouding tot andere godsdiensten”.

Er zal misschien nog aanleiding voor zijn, op de inhoud der lezingen en de gesprekken die daarvan het gevolg waren, terug te komen. De deelnemers zijn er zeker door geïnspireerd en verrijkt. Vooral de ontmoeting met Prof. Kraemer was verheugend, niet vanwege het feit, dat hij een van de belangrijke figuren in de protestantse wereld is, maar ook omdat hij één van de eersten in die wereld geweest is, die de betekenis van de humanistische beweging heeft ingezien en daarvan ook naar buiten heeft getuigd, o.a. door het voortreffelijke boekje „Kerk en Humanisme.”

Naar onze mening zijn ontmoetingen als deze van het allergrootste belang voor het geestelijke leven van Nederland. Op bescheiden schaal helpen zij mee, de enghartigheid te doorbreken, waarmee niemand gebaat is.

bejaardenkampen

Van 10 t/m 17 september is de Ark gereserveerd voor de bejaarden. Prijs f 38,50 per week.
Aanvragen bij „De Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Tel. 03412—2404.

HUMANISTISCHE LECTUUR

Toevallige omstandigheden kunnen iemand soms aan het mijmeren brengen over onderwerpen, waarvan hij zich tevoren niet opzettelijk rekenschap had gegeven. Zo geschiedde het mij, toen mij de vraag werd gesteld, waarom ik bij het kiezen van teksten voor de kalender van het Humanistisch Verbond betrekkelijk zo weinig citaten opneem van tijdgenoten onder de belletristische kunstenaars.

Omdat het hier een vraagstuk betreft van veel wijdere omvang dan de zaak die er aanleiding toe heeft gegeven, moest ik er wel toe komen, mij te verdiepen in de vraag: wat is eigenlijk humanistische lectuur? Hoe deze te omschrijven en waar deze op te sporen?

Een humanistische kalender wordt niet samengesteld om de lezer te trakteren op lectuur, welke louter kunstzinnig genot biedt. Een citaten-verzameling, die de aandacht wil vestigen op de schoonheid van woord en beeld en taal, berust op een andere grondslag. Natuurlijk moet ook een humanistische bloemlezing aesthetisch verantwoord zijn. Maar de kunstzinnige vorm moet een humanistische inhoud hebben.

Humanistische lectuur heeft haar tegenhanger in zovele andersoortige lectuur, die eveneens een bepaalde strekking bezit. Die strekking kan godsdienstig zijn of politiek, ethisch of sociaal, — in alle gevallen heeft zij een strekking. Evengoed als Katholieke en Protestantse en socialistische en communistische lectuur is humanistische lectuur tendens-lectuur.

Maar in tegenstelling met deze genoemde voorbeelden is de humanistische lectuur moeilijk te omschrijven. Hoezeer het humanisme ook een levensbeschouwing is en een levensovertuiging, — het is niet in zulk een vaste vorm belichaamd. Men vindt humanistische uitspraken in geschriften van katholieken, van protestanten, van socialisten, van communisten. Het humanisme ligt overal verspreid en men treft er soms sporen van aan op onverwachte plaatsen. Het humanisme is ouder dan de stromingen en bewegingen, die zich in kerkelijke of politieke of wijsgerige vorm hebben vastgezet. Er is een voor-christelijk humanisme, dat zijn vertolkers heeft in de klassieke werken van de Grieken en Romeinen, van de Joden en de Chinezen, van de Indiërs en de zogenaamd „heidense” Noormannen.

Wanneer wij bedenken, welk een minimaal klein tijdsbestek tegenover deze duizenden jaren tellende geestesstroming het „heden” vertegenwoordigt, wordt het ons duidelijk, waarom de kans om iets humanistisch van zijn gading te vinden bij de oude schrijvers en dichters zoveel groter is dan bij hun moderne kunstbroeders en zusters.

Ook dienen wij ons in te prenten, dat het tijdstip, waarop toevallig wij leven, niet van bijzonder belang is, juist omdat wij er in leven. De geschiedenis, ook van de letterkunde, leert, dat veel wat de tijdgenoten belangrijk achtten, later als onbeduidend in het vergeetboek is geraakt of het nageslacht slechts tot spot en parodie heeft gestrekt. Laten wij derhalve voorzichtig blijven met al te veel waarde te hechten aan het moderne, alleen omdat het modern is.

Maar afgezien hiervan rest nog altijd de vraag: wat is humanistisch, en wat zal dus het kenmerk zijn van humanistische lectuur? Onze beginselverklaring geeft ons hieromtrent een aanwijzing. De toetssteen, die wij deze lectuur moeten aanleggen, zal rekening dienen te houden met de volgende eisen.

Allereerst moet zij waarde toekennen aan de mens en aan het leven. Dan dient zij mens en leven met eerbied te behandelen. En tenslotte komt hierbij ook de bijzondere betekenis in aanmerking, welke het humanisme toeschrijft aan de functie van de menselijke rede. Over elk dezer drie punten dus een korte uiteenzetting.

Het toekennen van waarde is misschien wel hetgeen het humanisme het duidelijkst onderscheidt van niet-humanistische of anti-humanistische stromingen. Voor sommigen onzer bezit het leven op zichzelf niet de minste waarde. Deze ontkenner, die zich hier en daar groepsgewijs openbaren, zien in het bestaan geen enkel positief element. Het bestaan is er nu eenmaal, maar men kan er geen meerdere betekenis aan toeschrijven dan dat het bestaat. Het is volkomen zinloos en doelloos.

Deze negatieve waardering loopt uit op een schamper nihilisme, waarin het oordeel over de mens mede wordt betrokken. Heel het menselijk bestaan noopt deze negativisten tot een ironische verachting; het in zijn duizenderlei facetten waar te nemen en te doorgronden, komt bij de nihilisten niet op. De mens en zijn wereld zijn voor een der-

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 13 t/m 20 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,— zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en zij op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

gelijk onderzoek niet de moeite waard. Het enige, waarmee men ze kan tegemoet treden, is de eentonige klaagzang, dat het hele zaakje „rot” is en bestemd voor ontbinding en dood. Waarom zou men het leven waarderen en liefhebben, als de dood de enige bestemming ervan is?

Treft men een dergelijke strekking — of beter gezegd stemming, want aan een strekking komt men niet toe, — niet aan in velerlei stukken proza en poëzie van wat men dan noemt „de moderne tijd”? Natuurlijk zou generaliseren hier uit den boze zijn.

Ook onze tijd levert in woord en geschrift in ruime mate zijn aandeel aan de geestelijke opbouw van mens en mensheid. Misschien zelfs wel in meerdere mate dan vorige tijdperken in de geschiedenis hebben gedaan. Maar er zijn onder de tegenwoordige dichters en schrijvers, wier werk wat de kunstwaarde betreft hoog staat aangeschreven, toch sommigen, die men met de beste wil niet onder de humanisten kan rangschikken. Van waarde toekennen aan en eerbied koesteren voor het bestaan in zijn verschillende vormen, is in dergelijke lectuur immers geen sprake!

Wil dit nu zeggen, dat de humanist het leven beschouwt als louter rozegeur en maneschijn, en dat hij in de mens de belichaming ziet van louter reinheid en goedheid? Dit zou in strijd zijn met een van de typische kenmerken van het humanisme: zijn zin voor de realiteit, voor de werkelijkheid.

De werkelijkheid, waarop het oordeel van de humanist berust, laat wel iets anders zien dan een wereld van rozegeur en maneschijn, bevolkt met reine en goede mensen! De humanist loochent niet, dat het bestaan zijn donkere zijde heeft en dat er in de mens behalve een engel ook een duivel huist. De humanist heeft oog voor de tegenstelling, die overal en altijd het bestaan kenmerkt; hij weet, dat nacht en dag, zomer en winter, leven en dood elkaar afwisselen, en dat het net zo gesteld is met goed en kwaad, mooi en lelijk, wijs en dwaas, geluk en ongeluk. Hij weet, dat de mens met beide zijden van het bestaan heeft te rekenen; dat hij het leven in deze dubbele gestalte moet leren aanvaarden en leren beheersen; dat de mens als deelhebber aan het tweeledige en tweestrijdige karakter van heel de natuur deze stromingen en tegen-stromingen, deze krachten en tegenkrachten als één organisch ge-

heel moet besturen, zoals de schipper dit doet met wind en tegenwind.

Het leven is niet slechts tweeledig en tweestrijdig, maar het zit vol tegenstellingen en tegenstrijdigheden. Het bestaan toont vaak contrasterende facetten. Daarom is het geen wonder, dat humanistische uitspraken soms met elkaar in tegenspraak schijnen. Wanneer dit wordt verweten, kan het humanisme zich verweren met het woord van een zijner zuiverste vertegenwoordigers, de dichter Walt Whitman, waar deze zegt: „Spreek ik mijzelf tegen? Goed, dan spreek ik mijzelf tegen. Ik ben breed; ik omvat veelheden!”

De humanist kent de tragiek, die ontstaat door dit spel van tegenstrijdige machten, maar hij beseft, dat hij ook als speelbal van het lot zijn verantwoordelijkheid bezit en de hem als mens eigene plicht heeft te vervullen.

De strijd prikkelt zijn plichtsgevoel en verhoogt zijn levensmoed; hij vat zijn oordeel samen in het heldenwoord: „Het leven is een tragedie, hoera!!”

Een dergelijke levenshouding staat diametraal tegenover het zoëven geschetste nihilisme. Stellig, ook de humanist erkent, dat het leven in ondergang kan eindigen, en misschien verzucht ook hij in zijn pessimistische ogenblikken, dat het tenslotte op ondergang neerkomt. Maar hij ziet de mens niet als een tot daadloos en lijdelijk toegeven gedoemd slachtoffer van het lot, maar hij blijft hem waarderen, eerbiedigen en bewonderen als een strijder, die heldhaftig ten onder gaat.

Betekent deze positieve levenshouding nu, dat de humanist in zijn spreken en schrijven zich aldoor moet openbaren als een dooiersternig betoger, op wiens strak en stroef verstroken gelaat nooit een lachje te lezen staat? Mag hij nooit twijfelen, ook niet verwijfelen? Zijn spottend, hekeling, scherts en hoon hem vreemd? Maar de grootste spotters, twijfelaars en hekelaars treft men juist onder humanisten aan. Wij behoeven maar namen te noemen als Erasmus, Rabelais, Marnix, Vondel, Heine, Multatuli. Maar het kenmerk van de humanistische geest is, dat hetgeen zich aldus schijnbaar op negatieve wijze uit, zijn oorsprong vindt in positieve beginselen. Men spot, hekelt en hoont uit droefheid of uit verontwaardiging bij de ervaring, dat zoveel onder de mensen afwijkt van hetgeen de mens als mens aan zichzelf en aan de mensheid verplicht is.

Het negatieve in de vormgeving van zijn

roeping

Een kleine golf is door de vloed bezeten
En trekt een vóór — van komen en weer gaan.
Een éinig teken dat de roep doet weten:
„Het vond hier plaats, en is van hier gegaan...”.
Een vóór wordt niet voor niets in 't zand gesmeten;
Aan roeping wordt met strijd geheel voldaan. —
Een kleine golf heeft door de vloed bezeten
Wat schelpen afgezet van kleurig licht.
Zo heeft elk teken door de tijd geslagen
Een eigen kunstwerk in die tijd verricht,
En blijft de sporen van zijn afkomst dragen —
Schelp en voren — zoals in hoger plicht
Een kleine golf is door de vloed bezeten.

Rondeel.
Bij het heengaan
van Anna Blaman.

H. DE GELDER
juli 1960

gevoelens en gedachten, behoeft niet altijd een ziekelijk verschijnsel te zijn; juist kritiek kan uiting wezen van een gezond meeleven met mensheid en maatschappij. Gezonde kritiek richt zich naar een norm. En dit is heel wat anders dan het uitdragen van de landelijke uitspraak dat men „aan alles lak heeft”. De humanistische levenshouding kenmerkt zich door een belangstelling, welke berust op het geloof in de wezenlijke betekenis van al het bestaande, waartoe ook de mens behoort. Deze belangstelling heeft niet louter theoretische, wetenschappelijke kanten, maar gaat gepaard met gevoelens van eerbied en liefde. Bewondering, begrip, medeleven en medelijden zijn er de uitingen van. Tenslotte nog dit. Het humanisme kent aan het redelijk handelen en denken een voorname plaats toe in het functionele leven. Stellig is het niet blind voor hetgeen ondergronds aan het beheer van de rede ontsnapt. Maar al erkent het de invloed van het irrationele, het zal dit nooit tot norm verheffen. Het instinctieve en primitieve staat in zijn rangorde op de plaats waar het hoort, dat is op de laagste plaats. Op de hoogste plaats blijft het redelijk willen denken en doen. Hierom zal de overwaarding, welke een verkeerd begrepen toepassing van de door Freud en zijn school gedane ontdekkingen aan het irrationele ten deel heeft laten vallen, de humanist niet in de verleiding brengen om mee te doen aan een bepaalde mode:

de taal en verbeelding van kinderen en krankzinnigen ook aan volwassenen op te dringen. Ook in zijn vormgeving moet het humanisme redelijk verantwoord zijn. Voor de humanist blijft ook de dwaasheid aan redelijke grenzen gebonden.

Kan men, met de aldus in kort bestek aangeduide toetssteen, spreken van humanistische lectuur? Het humanisme is niet zo programmatisch omschreven, niet zo dogmatisch omlind als bijvoorbeeld het katholicisme en het orthodox protestantisme. Men kan geen bibliotheek aanleggen van humanistische lectuur, zoals men iets dergelijks in katholieke en protestants-christelijke leesalen vindt. Gelijk ik in het begin van mijn toespraak reeds heb gezegd, treft men humanistische gevoelens en gedachten aan bij schrijvers en dichters van allerlei godsdienstige en ongodsdienstige groeperingen. Gelijk men daar ook overal anti-humanistische uitspraken kan aantreffen. Waar ligt nu de grens tussen humanistisch en anti-humanistisch? Het is hoofdzakelijk een kwestie van sfeer en van aanvoelen. De één zal de kring wat ruimer trekken dan de ander. Het humanisme vertoont ook te dezen opzichte zijn verdraagzaamheid. Maar ook te dezen opzichte mag de verdraagzaamheid niet met beginselloosheid gelijkgesteld worden.

H. G. CANNEGIETER

arbeid als moraal

In de arbeid ligt het zedelijke beginsel des levens.

De arbeid redt de persoonlijkheid en de arbeid redt de wereld.

De arbeid vernietigt alle onttakelende machten van ons eigen ik: de genotzucht, de traagheid, de eigenliefde. Hij is de tuchtmeester der ziel. En de arbeid vernietigt de onttakelende machten der wereld: de anarchie, de armoede en de weelde.

Hij is de schepper der gemeenschap. Arbeid bevat een fundamentele moraal: moraal voor het ik en moraal voor de wereld.

De waarde van een samenleving wordt gekend aan de mate waarop de arbeid zijn tweevoudige morele taak volbrengt. Als de arbeid de individu dient ten koste der gemeenschap, dan is de geest verloochend. Arbeid blijft een domme vloek, tenzij arbeid een moraal is. Arbeid kan een moraal zijn, indien het zelfzuchtig wilsleven zich in de arbeid tot scheppend offerleven omkeert.

Just Havelaar

lezingen voor de radio

- di. 2 aug. A.V.R.O. 16 uur Ir. E. Hijmans: „Menselijke verbruiksverantwoordelijkheid in de welvaartsstaat”.
- zo. 7 aug. VARA 9.45 uur Dr. H. Jansen: „Verloren kansen”.
- zo. 14 aug. VARA 9.45 uur Chr. Hennekes: „Zo varen de schepjes voorbij”.
- zo. 21 aug. VARA 9.45 uur W. Holtland: „Want de goden zijn afgunstig”.
- zo. 28 aug. VARA 9.45 uur W. C. Koppenberg: „De Status-zoekers”.
- zo. 4 sept. VARA 9.45 uur Dr. W. Kraak: „Niet actueel?”